

УДК 78.08.785.786

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2026-48-2>**Людмила Вікторівна Зима**

ORCID: 0000-0002-1403-7571

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри камерного ансамблю

Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової

luda270856@gmail.com

ФОРТЕПІАННИЙ КВІНТЕТ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ СТИЛЬОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Метою дослідження є виявлення типологічних особливостей фортепіанного квінтету в умовах сучасних стильових трансформацій в контексті взаємодії жанрової традиції та новітніх композиторських стратегій. Методологічна основа дослідження формується на перетині історико-стильового, порівняльно-типологічного, семіологічного та музикознавчого аналітичного методів, що забезпечують комплексне осмислення фортепіанного квінтету як актуальної жанрово-стильової сфери сучасного музичного мистецтва. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному теоретичному осмисленні фортепіанного квінтету як динамічної жанрово-стильової моделі в умовах сучасних стильових трансформацій. У дослідженні вперше здійснено системний типологічний аналіз фортепіанного квінтету в контексті актуальної стильової парадигматики наприкінці ХХ–ХХІ століть, що дозволило виявити та обґрунтувати основні типологічні моделі жанру, сформовані під впливом новітніх композиторських стратегій та художньо-стильових орієнтирів музичного-мистецтва.

Висновки. Визначальними чинниками стильових трансформацій фортепіанного квінтету у сучасній композиторській творчості є розширення музично-мовного ресурсу, зокрема актуалізація темброво-сонористичних, просторових і акустичних параметрів звуку, що спричиняє перегляд традиційних принципів формотворення. Трансформації зазнає і композиційно-структурний рівень: традиційна циклічність модифікується у напрямі редукції, фрагментації або наскрізного процесуального розвитку. Суттєво змінюється й принцип ансамблевої взаємодії, що характеризується нівеляцією ієрархічних відношень та утвердженням рівноправності інструментальних партій. На рівні драматургії спостерігається відхід від конфліктно-діалектичної моделі розвитку до альтернативних типів розгортання музичної форми, зокрема контемплативного, сонористично-процесуального та колажного, які часто

взаємодіють у межах єдиної композиції. Таким чином, сучасний фортепіанний квінтет демонструє високий рівень адаптивності, здатність до стильового синтезу та концептуального оновлення, що визначає його специфіку на межі ХХ–ХХІ століть.

Ключові слова: фортепіанний квінтет, жанрова модель, стильова трансформація, стильова типологія, камерно-ансамблева стилістика, сучасне музичне мистецтво, композиторська стратегія, виконавсько-інтерпретаційна творчість.

Zyma Liudmyla Viktorivna, PhD, Associate Professor at the Department of Chamber Ensemble of the Odesa National A. V. Nezhdanova Academy of Music

The piano quintet in the light of modern stylistic transformations: typological aspect

The purpose of the is to identify the typological features of the piano quintet in the context of contemporary stylistic transformations, as well as to determine the specificity of its poetics through the prism of the interaction between genre tradition and modern compositional strategies. **The methodological** framework of the study is formed at the intersection of historical-stylistic, comparative-typological, semiological, and musicological analytical methods, which ensure a comprehensive understanding of the piano quintet as a relevant genre-stylistic domain of contemporary musical art. **The scientific novelty** of the study lies in the comprehensive theoretical interpretation of the piano quintet as a dynamic genre-stylistic model in the context of contemporary stylistic transformations. For the first time, the research provides a systematic typological analysis of the piano quintet within the framework of the current stylistic paradigm of the late 20th–21st centuries, which has made it possible to identify and substantiate the main typological models of the genre formed under the influence of modern compositional strategies and artistic-stylistic orientations of musical art.

Conclusions. The determining factors of the stylistic transformations of the piano quintet in modern composers' work are the expansion of the musical and linguistic resource, in particular, the actualization of timbre-sonoristic, spatial and acoustic parameters of sound, which causes a revision of the traditional principles of form-making. The compositional and structural level also undergoes transformations: traditional cyclicality is modified in the direction of reduction, fragmentation or end-to-end procedural development. The principle of ensemble interaction is also significantly changing, which is characterized by the leveling of hierarchical relations and the affirmation of the equality of instrumental parts. At the level of dramaturgy, there is a departure from the conflict-dialectical model of development to alternative types of deployment of musical form, in particular contemplative, sonoristic-processual and collage, which often interact within a single composition. Thus, the modern piano quintet demonstrates a high level of adaptability, the ability for stylistic synthesis and conceptual renewal, which determines its specificity at the turn of the 20th and 21st centuries.

Key words: piano quintet, genre model, style transformation, style typology, chamber ensemble stylistics, contemporary musical art, composer's strategy, performance and interpretation creativity.

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку музичного мистецтва позначений інтенсивними процесами стильової диференціації та трансформації, зумовленими як внутрішньо-мистецькими чинниками, так і ширшими соціокультурними зрушеннями. У цьому контексті особливої значущості набуває дослідження камерно-інструментальних жанрів, які виступають своєрідним індикатором змін у художньому мисленні епохи. Фортепіанний квінтет як історико-стильове явище, сформоване межах європейської академічної традиції, у сучасній композиторській творчості зазнає суттєвих модифікацій, що охоплюють структурно-композиційний, фактурно-тембровий та драматургічний рівні організації музичного тексту та зумовлюють виникнення різнотипних моделей жанрової реалізації фортепіанного квінтету. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває типологічний підхід до вивчення означеного жанру, який дозволяє здійснити системне узагальнення сучасних композиторських практик, виявити інваріантні та варіативні ознаки жанрової структури, а також простежити механізми взаємодії традиційних і новітніх елементів у межах цілісної художньої системи. Попри наявність окремих наукових розвідок, присвячених історії та аналізу конкретних зразків фортепіанного квінтету, у сучасному музикознавстві спостерігається недостатній рівень узагальнення щодо його функціонування в умовах новітніх стильових трансформацій, зокрема у типологічному вимірі [2; 4; 5; 8]. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження, спрямованого на осмислення жанру як динамічної системи, відкритої до інноваційних художніх стратегій. Таким чином, актуальність обраної теми визначається потребою поглибленого теоретичного осмислення поезики фортепіанного квінтету у світлі сучасних стильових трансформацій, а також необхідністю розробки типологічних засад його аналізу, що сприятиме розширенню наукових уявлень про еволюцію камерно-інструментальних жанрів у сучасному музичному просторі.

Метою дослідження є виявлення типологічних особливостей фортепіанного квінтету в умовах сучасних стильових трансформацій в контексті взаємодії жанрової традиції та новітніх композиторських стратегій.

Методологічна основа дослідження формується на перетині історико-стильового, порівняльно-типологічного, семіологічного та музикознавчого аналітичного методів, що забезпечують комплексне осмислення фортепіанного квінтету як актуальної жанрово-стильової сфери сучасного музичного мистецтва.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному теоретичному осмисленні фортепіанного квінтету як динамічної жанрово-стильової моделі в умовах сучасних стильових трансформацій. У дослідженні вперше здійснено системний типологічний аналіз фортепіанного квінтету в контексті актуальної стильової парадигматики наприкінці ХХ–ХХІ століть, що дозволило виявити та обґрунтувати основні типологічні моделі жанру, сформовані під впливом новітніх композиторських стратегій та художньо-стильових орієнтирів музичного-мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Останні десятиліття ХХ – початок ХХІ століть позначені суттєвими трансформаціями класико-романтичної стильової парадигми музичного мистецтва, що зумовили радикальне переосмислення його жанрових традицій в умовах загальної художньо-естетичної переорієнтації композиторської творчості. У цьому процесі фортепіанний квінтет як історично усталена жанрова модель камерно-ансамблевого мистецтва, набуває нові семантики, функційної мобільності та структурної відкритості, затверджуючи тим самим універсальну природу інструментальної музики як мистецького явища, самодостатнього та автономного від вербальної основи музично-художнього вираження [6, с. 604], чому у великій мірі сприяло зростання ролі індивідуально-авторських чинників стильової еволюції. Характерною ознакою сучасного етапу є відмова від нормативно-канонічних засад стильової ідентифікації, притаманних класико-романтичній традиції, та утвердження плюралістичної парадигми стильотворення: індивідуальний камерно-інструментальний стиль композитора формується як відкрита, динамічна система, що інтегрує різноманітні інтонаційно-лексичні, гармонічні та фактурно-темброві елементи камерно-ансамблевої форми та зумовлює оригінальні композиторські стратегії [2; 3].

Важливим чинником також виступає розширення музично-мовного обсягу камерно-інструментальної творчості, в основі якого – розуміння звуку у сучасному музичному мисленні як багатовимірного феномена, що включає темброві, сонористичні, просторові та шумові характеристики, яке призводить до трансформації принципів формотворення, у яких композиційна структура камерно-ансамблевого твору визначається індивідуальною логікою організації його звукового простору, а не усталеними моделями музично-тематичного розвитку.

Ще одним суттєвим чинником стильових трансформацій фортепіанного квінтету у творчості сучасних композиторів є інтертекстуальні засади художнього мислення, що апелюють до музичної традиції через цитування, алюзії, стилізації та жанрові ремінісценції і набувають характеру свідомої авторської стратегії, спрямованої на конструювання багаторівневої семантики музичного твору. У цьому сенсі індивідуальний стиль постає як результат діалогу між історично сформованою жанровою формою та її авторською інтерпретацією.

Окремої уваги заслуговує й вплив новітніх технологій, які істотно розширюють засоби композиторського вираження: використання електронних, цифрових та мультимедійних ресурсів сприяє формуванню нових типів організації композиційної цілісності та відкриває нові художньо-комунікативні можливості камерно-інструментального ансамблю.

Музикознавці зазначають, що вивчення фортепіанного квінтету на рубежі ХХ–ХХІ століть передбачає розуміння його як динамічної, відкритої системи, у якій взаємодіють структурно-композиційні, інтонаційні, темброві, драматургічні та культурно-сміслові параметри [1; 7; 8], що відповідає усталеному уявленню про жанр як історично-рухливий специфічний тип композиційної організації матеріалу, що формується у полі історичної пам'яті та актуальної стильової практики. У межах романтичної традиції ХІХ століття була сформована класична симфонізована жанрова модель фортепіанного квінтету, що базується на принципі розширеної камерності з тенденцією до оркестрового типу мислення та набуває ознак монументалізова-

ної камерно-ансамблевої структури, у якій фортепіано виконує функцію темброво-еквівалентного оркестрового компонента, чому сприяло затвердження у творчості Р. Шумана симфонізованого типу композиційної логіки квінтету, а також естетика віртуозно-оркестрового піанізму (І. Брамс, С. Франк, А. Дворжак, Е. Елгар, Я. Сібеліус та ін.). Історично сформований як синтез сонатно-симфонічного мислення та камерної комунікативності, фортепіанний квінтет у класико-романтичній парадигмі ґрунтувався на чотиричастинному циклі з домінуванням сонатної форми, функціональній ієрархії інструментів та тонально-гармонічній централізації [1].

У романтичну добу паралельно формуються дві альтернативні жанрові моделі: симфонізована та камернізована. Перша характеризується посиленням драматургічної логіки великого симфонічного типу, друга – прагненням до обмеження фактурної щільності та посилення діалогічності камерної взаємодії інструментів. Розвиваючи ідею історичних модусів камерного ансамблю, І. Польська наголошує на останній із зазначених моделей як показової з точки зору ліризації камерно-інструментальної музики як специфічної ознаки романтичного етапу еволюції камерного ансамблю що протистоїть естетиці віртуозності, також характерної для даної жанрово-стильової галузі музичного мистецтва XIX століття [5, с. 122].

На рубежі XX–XXI століть ця нормативна модель зазнає істотної трансформації. Передусім змінюється статус циклічності: вона може редукуватися до одностайної композиції, набувати фрагментарного характеру або ж зберігатися формально, проте внутрішньо підпорядковуватися наскрізному процесуальному розвитку (*Т. Адес Фортепіанний квінтет*, 2000, *К. Беффа «Destroy»*, 2007, *М. Шалигін «Ангел» для фортепіанного квінтету*, 2022, *І. Соледад «Вірші з острова Ангела» для фортепіанного квінтету*, 2025). Композиційна модель сонатності у її класичному вигляді поступається місцем варіаційним, поліфонічним або сонористично-процесуальним моделям, у яких формотворчий імпульс зумовлений не стільки музично-тематичною опозицією, скільки процесуальною динамікою фактурно-тембрових комплексів.

Темброво-фактурна організація у сучасному фортепіанному квінтеті перетворюється на провідний формотворчий чинник: якщо у традиційній моделі фортепіано часто відігравало роль домінуючого або концертуючого інструмента, то у сучасних зразках фортепіанного квінтету відбувається нівеляція ієрархії та формування рівноправного ансамблевого поля. Використання розширених технік звуковидобування, кластерних структур, мікрополіфонії, підготовленого фортепіано та просторового розташування інструментів зумовлює появу нової акустичної моделі, в якій тембр функціонує як структурний параметр. У результаті композиційна логіка дедалі більше визначається енергетикою звукових мас і акустичною динамікою, ніж тематичним розвитком у класичному розумінні.

Категорія інтертекстуальності виступає ще одним ключовим чинником жанрової поетики фортепіанного квінтету наприкінці ХХ – ХХІ століть. Цитування, стилізація, аллюзії на авторські композиторські стилі або конкретні музичні твори класичного репертуару, музичну лексику певного історичного стилю створюють багатовимірний простір смислів, структурований у «колажному» типі драматургії [7]. Особливого значення набуває інтонаційно-семантичний аспект жанрової поетики фортепіанного квінтету, музична інтонація дедалі частіше постає не стільки як основний структурно-композиційний елемент твору, скільки як носій культурної пам'яті та смислової концентрації. Замість розгорнутого тематичного протиставлення акцент переноситься на мінімалізовані інтонаційні формули, здатні акумулювати історичні аллюзії, стильові ремінісценції або екзистенційні конотації. Проблематика музичної інтонації як носія культурної історичної пам'яті в умовах неостильової парадигми постає однією з ключових у сучасному музикознавстві, оскільки саме інтонаційний рівень виявляється тим «місцем пам'яті», де концентрується взаємодія індивідуального композиторського мислення та історично сформованих стильових моделей. У такому сенсі фортепіанний квінтет набуває герменевтичного статусу: музичний текст прочитується як багаторівнева структура, у якій взаємодіють авторський задум, традиційна модель жанру та слухачський дос-

від, а сам жанр виконує метакомунікативну функцію, коментуючи власну історію та водночас демонструючи її відкритість до нових інтерпретацій (*Х. Грундман Фортепіанний квінтет «Найскладніше рішення Бога»*, 2011, *С. Браун «Eulogy for Meghan Reid»*, 2009, *Н. Боренштейн Фортепіанний квінтет «Світло і темрява»*, 2018, *Г. Брайарс Квінтет для клавесина та струнного квартету*, 2024).

Відповідно, значних трансформацій зазнає й драматургічний рівень фортепіанного квінтету: якщо для романтичної традиції була характерною конфліктно-діалектична логіка розвитку, то сучасний фортепіанний квінтет демонструє альтернативні типи розгортання музичної форми.

Зокрема, провідного значення набуває контемплативний тип драматургії, споріднений із медитативною естетикою мінімалізму, в якому визначальним стає не зовнішньо подієвий розвиток, а внутрішній, споглядально-рефлексивний процес розгортання музичного матеріалу. На відміну від традиційної класико-романтичної моделі, заснованої на принципах конфліктності, динамічного протиставлення та тематичної трансформації, у цьому випадку музичний процес спрямовується не на досягнення кульмінаційної розв'язки, а на поступове заглиблення в один або кілька взаємопов'язаних інтонаційно-сміслових пластів, на формування певного емоційно-психологічного стану через статику музичної форми.

У контемплативній драматургії велике значення набувають такі параметри, як тривалість звучання, динамічне напруження, паузи, темброва прозорість та акустична резонансність. Мелодико-гармонійний матеріал зазвичай редукований до мінімальних інтонаційних фігур, мотивних ядрових формул, що повторюються або поступово трансформуються, створюючи ефект часу, розтягнутого у внутрішньому сприйнятті слухача. Часова організація в умовах контемплативної драматургії набуває особливих рис: вона характеризується уповільненістю, безперервністю та відсутністю різких контрастів, що формує ефект медитативного плину. Важливу роль відіграють мікрорівневі зміни – темброві, фактурні, динамічні нюанси, які забезпечують

внутрішню динаміку без явної зовнішньої активності. Повторність і варіантність виступають не як засоби розгортання матеріалу в традиційному сенсі, а як механізми його поглибленого осмислення. Сучасні композитори, що оперують контемплятивною драматургією, прагнуть створити «звук як середовище», де фортепіано та струнні інструменти не протистоять одне одному, а взаємодіють у єдиному акустичному полі, формуючи відчуття просторової та психологічної рефлексії (*О. Шимко «Народження» для струнного квартету і фортепіано, 2010, П. Махайдік Фортепіанний квінтет «Покинути ворота», 2016, Г. Брайарс Квінтет для клавесина та струнного квартету, 2024, Д. Ленг Квінтет для флейти, скрипки, кларнета, віолончелі та фортепіано «Солодке повітря»*).

У ширшому естетичному контексті контемплятивна драматургія пов'язана з інтенціями інтроспекції, споглядання та філософського осмислення буття. Вона часто корелює з духовно-сакральною проблематикою та тяжіє до відтворення станів внутрішньої зосередженості, тиші й позачасовості. Таким чином, цей тип драматургії репрезентує альтернативну модель музичного мислення, у якій пріоритет надається не розвитку в його конфліктно-нарративному вимірі, а глибинному переживанню та розгортанню внутрішнього стану.

Сонористично-процесуальний тип музичної драматургії визначається специфічною логікою розгортання звукового матеріалу, за якої провідна роль належить не тематичному розвитку чи інтонаційній трансформації, а поступовим змінам темброво-звукових комплексів і акустичних характеристик музичного простору. У межах цього типу драматургії музичний процес організується як безперервний континуум, де основним об'єктом художнього осмислення виступає сам звук у його фізико-акустичних і колористичних параметрах. Суттєвою ознакою цього типу є зсув уваги з горизонтально-лінійного розвитку на вертикально-просторовий вимір музичної фактури: звукові масиви сприймаються як об'ємні структури, що змінюються в часі подібно до акустичних полів. Важливу роль відіграють сонористичні ефекти (шуми, нетрадиційні способи звуковидобування, мікротонові відхилення, спектральні взаємодії). Процесуаль-

ність у цьому контексті означає, що музичний твір розгортається як єдиний звуковий процес без чітко окреслених тематичних меж або формальних розділів. Натомість виникає ефект «пливної форми», де драматургія визначається не подіями, а змінами станів звукової матерії. Така організація часто пов'язана з контемпліативним типом сприйняття, оскільки акцент переноситься на уважне вслухання в найтонші темброві й динамічні нюанси (*М. Фелдман Фортепіанний квінтет*, 1985, *С. Дармстрьом Квінтет для духових і фортепіано «Гелена»*, 2022).

Висновки. Фортепіанний квінтет у контексті сучасних стильових трансформацій зазнає істотного переосмислення, що виявляється у зміні його жанрової природи, семантики та структурно-функціональних характеристик. Жанр функціонує як відкрита, багатовекторна система, у межах якої інтегруються різноманітні композиторські стратегії та стильові парадигми. Визначальним чинником цих трансформацій є розширення музично-мовного ресурсу, зокрема актуалізація темброво-сонористичних, просторових і акустичних параметрів звуку, що спричиняє перегляд традиційних принципів формотворення. Водночас інтертекстуальність постає як ключовий механізм організації художньої цілісності, забезпечуючи багаторівневу семантику твору через застосування цитат, алюзій, стилізацій та ремінісценцій, що нерідко реалізуються у межах колажного типу драматургії. Трансформацій зазнає і композиційно-структурний рівень: традиційна циклічність модифікується у напрямі редукції, фрагментації або наскрізного процесуального розвитку. Суттєво змінюється й принцип ансамблевої взаємодії, що характеризується нівеляцією ієрархічних відношень та утвердженням рівноправності інструментальних партій. На рівні драматургії спостерігається відхід від конфліктно-діалектичної моделі розвитку до альтернативних типів розгортання музичної форми, зокрема контемпліативного та сонористично-процесуального, які часто взаємодіють у межах єдиної композиції. Таким чином, сучасний фортепіанний квінтет демонструє високий рівень адаптивності, здатність до стильового синтезу та концептуального оновлення, що визначає його специфіку на межі ХХ–ХХІ століть.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зима Л. В. Жанр фортепіанного квінтету як історико-стильовий феномен : дис. ... канд. мист.; 17.00.03 – Музичне мистецтво. Одеса, 2014. 215 с.
2. Кравченко А. І. Камерно-інструментальне мистецтво України кінця XX – початку XXI століть (семіологічний аналіз) : монографія. Київ : НАКККиМ, 2020. 300 с.
3. Ніколаєвська Ю. В. Homo Interpretatus в музичному мистецтві XX – початку XXI століть : монографія. ХНУМ імені І.П. Котляревського. Харків : Факт, 2020. 572 с.
4. Повзун Л. Феномен камерності в системі інструментально-ансамблевих жанрів. Одеса : Друкарський дім, 2018. 288 с.
5. Польська І. Історичні модуси камерного ансамблю в дзеркалі музичної герменевтики. *Культура України*. 2017. Вип. 57. С. 119–129.
6. Черноіваненко А. Д. Академічне музично-інструментальне мистецтво як предмет музикознавчої системології. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 704 с.
7. McCalla J. 20th-Century Chamber Music. *Routledge Studies in Musical Genres*, 2003. 312 p.
8. Richardson J. The piano quintet: Influence of medium on genre. Unpublished Doctoral thesis, City University London. 2014. 355 с.

REFERENCES

1. Zima, L. V. (2014). The genre of the piano quintet as a historical and stylistic phenomenon : PhD of Art History; 17.00.03 – Musical art. Odesa, 215 p. [in Ukrainian].
2. Kravchenko, A. I. (2020). Chamber and instrumental art of Ukraine of the late 20th – early 21st centuries (semiological analysis): monograph. Kyiv: NAKKKiM, 300 p. [in Ukrainian].
3. Nikolaevska, Yu. V. (2020). Homo Interpretatus in the Musical Art of the 20th – early 21st centuries : Monograph. I.P. Kotlyarvskiy KhNUM. Kharkiv : Fakt, 572 p. [in Ukrainian].
4. Povzun, L. (2018). The phenomenon of chamber music in the system of instrumental and ensemble genres. Odesa : Drukarskyi dim, 288 p. [in Ukrainian].
5. Polska, I. (2017). Historical modes of chamber ensemble in the mirror of musical hermeneutics. Culture of Ukraine, Issue 57. pp. 119–129 [in Ukrainian].
6. Chernovivanenko, A. D. (2021). Academic musical and instrumental art as a subject of musicological systemology. Odesa : Helvetica Publishing House, 704 p. [in Ukrainian].
7. McCalla, J. (2003). 20th-Century Chamber Music. *Routledge Studies in Musical Genres*, 2003. 312 p. [in English].
8. Richardson, J. (2014). The piano quintet: Influence of medium on genre. Unpublished Doctoral thesis, City University London [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 16.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026